

Francesc Serés

Visat núm. 14
(octubre 2012)
per Pere Ballart

En el seu prefaci a *La pell de xagrí*, Balzac deia, el 1831, que els narradors que són alhora realment filòsofs són objecte d'un fenomen moral extraordinari: posseeixen com una mena de «segona vista» que els permet «endevinar la veritat en totes les situacions possibles» i per això tenen la facultat, fins i tot, d'«inventar el veritable». Si en efecte la més gran virtut d'un escriptor és que el producte de la seva fabulació presenti l'inequívoc aspecte de la veritat, es pot dir que Francesc Serés (Saidí, Baix Cinca, 1972) és un narrador sòlid, ambiciós i de màxim interès.

De la mateixa manera que Stefan Zweig va poder afirmar de l'autor de *La comèdia humana* que havia estat capaç d'«assignar a la voluntat un poder creador de matèria i esperit» —perquè aquell enorme univers de ficció té per motor l'afany dels seus personatges camí dels seus interessos respectius—, dels relats de Serés podria dir-se, correlativament, que han fet del treball i, més concretament, de l'esforç (de l'esforç de qui sap que la sort no regala res i que només es pot sobreviure amb tenacitat i intel·ligència), l'autèntica biga mestra de la seva estructura narrativa. La irrupció dins el panorama literari català, l'any 2000, d'*Els ventres de la terra*, amb la seva mirada sobre la duresa de la vida al camp, amb una naturalitat tan distant de les truculències del modernisme d'un segle enrere com de les mistificacions de postal de tanta narrativa posterior, anunciava l'aparició d'una nova veu per a la qual el món rural no era un escenari menys apte que l'urbà per construir un fresc de la transformació social del nostre país amb tots els seus anhels i les seves misèries. Puntual i periòdica, la publicació els dos anys següents de *L'arbre sense tronc* (2001) i *Una llengua de plom* (2002) completava una trilogia novel·lesca d'una novetat i originalitat absolutes, el títol genèric de la qual, que l'autor va donar-li un any després, *De fems i de marbres* (2003), bastava a subratllar, metafòricament, les dues poderoses raons de la seva excel·lència literària: un realisme lúcid i insubornable en contrast amb un estil d'una gran noblesa verbal. I com a substància emulsionant d'aquestes dues qualitats, una tercera, que haurà dominat fins avui mateix tot allò que l'autor ha donat a imprimir: la veracitat fonamental, l'aparença que tot allò que llegim prové d'una experiència o bé directament viscuda o (gràcies a una documentació eficaç) recreada amb un artifici exquisit —el d'aquella *invenció* que tant ponderava la cita balzaciana.

Errariem, però, si ens acuitàvem a identificar precipitadament la narrativa de Serés amb cap mena de naturalisme notarial o periodístic. Si ja el seu primer llibre, de manera significativa, arrencava amb la reflexió sobre com pot arribar a ser d'enganyosa i de parcial una fotografia, és perquè l'autor coneix perfectament que tota descripció, per realista que sigui, amaga tant com ensenya. I aquí cal fer entendre que el sofisticat repertori de recursos narratius de què feia gala la seva trilogia inaugural —els salts cronològics, els canvis de punt de vista i de narrador, la difuminació al·legòrica

d'alguns espais o situacions— no eren ja sinó un expedient per transcendir per via metafòrica allò que ni l'estricta informe ni la crònica no poden consumir: la completa visió d'una època i un territori, traspassada d'un sentit moral. Pocs escriptors dels nostres dies deuen tenir més clar que Serés que, com deia el famós «Oratori de Nadal» del poeta anglès W. H. Auden, «mentrestant, / hi ha factures per pagar, màquines per reparar, / verbs irregulars per aprendre, i el Temps que Som per redimir / de la insignificança».

Sobre el rerefons d'una narrativa que els anys del postmodernisme havien convertit en paradigmàtica, les novel·les de Serés, doncs, van destacar d'immediat com una decidida aposta per un retorn a la manera d'explicar històries dels moderns. «Allà on algú podia predicar la levitat —ha escrit l'autor, a propòsit de les famoses *Sis propostes* d'Italo Calvino— es podia interpretar frivolitat, de la mateixa manera que visibilitat podia significar exhibicionisme o que la rapidesa podia quedar en precipitació». De manera que, després de tanta ficció volàtil i sense sentit de la realitat, després de tanta història esquemàtica, de personatges il·lusoris i sense consistència o tesis entrades amb calçador, algú tornava a confiar en la versemblança i en la necessitat de bastir un món moral, semblant a aquell en què, ens agradi o no, la gent només tira endavant a còpia de fatiga i de decisions no sempre encertades. Exactament amb aquest esperit, la narrativa de Serés va donar els anys 2006 i 2007 dues noves mostres de com entrelligar vida i literatura d'una manera artísticament reeixida: els contes de *La força de la gravetat* i de *La matèria primera*, amb un predomini de l'òrdit narratiu els primers i amb un caràcter molt més documental els segons, nascuts del testimoni divers de tot de gent treballadora, componien el mosaic formidable d'un país a les portes de la crisi. Amb una agilitat estilística inusitada, deguda en bona part a un nou ús del diàleg com cap obra de la trilogia no havia practicat, tots els relats aconseguen a integrar els seus protagonistes en un paisatge i una contingència determinants. Però de nou el lector atent podia descobrir que no era en cap cas davant d'un reportatge, que l'eventual recurs al símbol, que els sobreentesos literaris (al·lusius a Kafka, a Txèkhov...), que la reticència i l'ambigüitat de més d'un final obert, delataven el batec d'una ambició narrativa indiscutible. La paradoxa començava a revelar-se: Serés era un narrador que deliberadament volia superar el postmodernisme, però sense privar-se dels seus millors guanys, molt en especial el de la ironia.

Així les coses, el seu següent llibre va confirmar definitivament fins a quin punt era ben fonamentada aquesta darrera intuïció, i com en el seu estil podien créixer junts, a partir d'ara, el propòsit invariable de parlar de la realitat i tanmateix un nou virtuosisme per arribar a fer-ho de la manera més imaginativa. L'excel·lent *Contes russos* (2009) continua sent, en efecte, una reflexió sobre la dignitat dels individus i dels pobles, i sobre la dificultat de conservar-la enmig de la intempèrie de la història i de l'atzar de les relacions personals, però la novetat és que el llibre situa els seus relats a Rússia, en el lapse que va del món encara feudal del segle XIX fins a l'actualitat d'un país perplex davant les desigualtats que l'esfondrament del comunisme ha produït. Sigui com sigui, el que acaba de fer del recull un exercici literari de primer ordre és el seu refinat joc d'heterònims. Serés l'obre donant veu a Anastàssia Maxímovna, presumpta antòloga i traductora de l'obra, apareix després en persona per relatar un viatge (fictici) a Minsk i recordar-nos que la humanitat dels contes «és intercanviable», i cedeix finalment el lloc a cinc narradors russos de diferents èpoques del segle que, en ordre invers al cronològic, desplegaran un ventall esplèndid de fins a vint-i-un contes (vint-i-sis, és clar, si hi comptem les biografies respectives dels autors). De la sàtira a la rondalla popular, del relat psicològic a la fantasia històrica, el recull exhibeix una prosa tan diversa com la nòmina dels seus pretesos autors, i la peripècia dels seus mugics, astronautes, buròcrates, dissidents, escaquistes i pagesos del *kolkhoz* depassa l'estereotip per infondre vida a cadascun dels relats, i, de pas, retre un homenatge intertextual a noms obligats del gènere com els de Maupassant i Salinger, però sobretot, com és obvi, a la tradició que discorre entre Gógol i Bulgàkov.

Possiblement aquesta seguretat estilística de què tan bona mostra és *Contes russos* és la que ha empès també Serés a l'aventura de provar fortuna en altres gèneres, com ara el del teatre. Les tres obres que componen la trilogia *Caure amunt* (2008) recreen respectivament diversos episodis de les vides dels escriptors Ramon Muntaner, Ramon Llull i Jaume Roig (marcats pels seus conflictes amb el poder, l'església o els pobles d'una altra confessió), i l'entramat històric de les peces és l'ocasió perquè l'autor projecti sobre un context medieval les seves actualíssimes preocupacions: la certesa que cal una història per recolzar-hi una identitat, que «les coses són veritat només perquè s'han dit i escrit» o que «és molt més complicada que la lletra, la vida». Encara inèdita, però ja representada amb èxit durant 2010, la comèdia *No som res* ha provat la competència de Serés fins i tot en un terreny tan complicat com el de l'humor negre. I no menys meritòria és també la única incursió de l'autor fins avui dins el camp de la narrativa juvenil: *El llarg viatge d'A* (2010) pren el joc dels escacs, les seves peces i el seu reglament com un pretext perfecte per il·lustrar nocions, enllà de l'aparent innocència, com les d'identitat i xenofòbia.

A la seva creixent aparició en la premsa escrita devem l'aparició del seu darrer recull de contes, *Mossegar la poma* (2012), amb textos publicats a *Time Out Barcelona* que presentaven el repte de no poder superar les nou-cents cinquanta paraules, una trava de la qual Serés surt airós en extremer l'apunt psicològic i emetre amb sordina el seu comentari social a partir de tot de situacions observades amb la seva característica acuitat. Però ha estat també —davant el columnista de diaris com *El País* o *Ara*—, l'ocasió de veure enunciades moltes de les opinions de l'autor d'una manera més discursiva i argumentada. I de recordar un cop més que es tracta d'un autor de la Franja que escriu en català, i que no té cap dubte que «entre Albelda, Serós i Morella no hi ha cap discontinuïtat lingüística», orgullós d'«admetre que hi ha aragonesos i catalans que comparteixen una gramàtica, i qui diu una gramàtica, diu una visió del món».

He començat parlant de l'esforç com d'un nervi central de la literatura de Serés, i acabaré referint-me a una altra de les conviccions que recorren tota la seva producció; de fet, aquestes declaracions sobre la unitat del català no hi estan gens en dissonància. Una de les històries més memorables de *Contes russos* és «La guerra contra els voromians», la crònica de com una remota regió soviètica és objecte d'un programa d'extermini sota l'aparença d'una investigació científica. L'excusa, que el territori en qüestió presenta un fenomen físic insòlit: una gravetat extraordinària, molt superior a la de cap altra contrada, que fa que tot pesi més, que tot costi més. Descobrir una certa retirada entre voromians i catalans és a l'abast de qualsevol lector mínimament despert, i és que l'arrelament de Serés a aquesta terra nostra, entranyable però dissortada, és fora de qualsevol dubte. El profund i de vegades dolorós sentiment de pertinença a un país és, em sembla, una de les qualitats consubstancials a la seva obra, reforçat pel fet que en bona part el medi rural n'hagi estat el protagonista. La natura en Serés no és mai «un lloc tranquil on anar en *mountain bike* i descansar la vista al verd i a les muntanyes», sinó més aviat l'espai on el pagès pensa que «això és lo menjar de casa seua, és lo plat a taula», si puc servir-me de les paraules de Marta Rojals en la novel·la *Primavera, estiu, etcètera* (2011), una veu excepcionalment afí a la del nostre escriptor.

En aquest sentit, potser val la pena tenir present que una de les seves darreres publicacions ha estat un llibre de gran format, preciós, fet en col·laboració amb el fotògraf Jordi Puig, *La Garrotxa*, sobre una comarca que Serés estima i coneix pam a pam. A propòsit dels aplecs que se celebren a esglésies i ermites, l'autor hi escriu que aquell dia, el dia de la festa, la gent dels pobles veïns «puja un cim, recorre una distància o creua una vall, tot per anar al mateix lloc, per ocupar-lo, per recordar-lo, perquè no es perdi». La idea d'un vincle poderós amb la terra, renovat gràcies a la cultura, és del tot inseparable de les concepcions literàries de Serés. Les seves obres encomanen d'una manera admirable la consciència que cal tornar a explicar un cop i un altre la història d'aquest país i de la seva identitat, exactament com fa qui manté una tradició: amb el mateix sentit de responsabilitat de qui sap que cal recordar tot allò «perquè no es perdi».